

Окрема думка члена Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, Андрєєва Микити Андрійовича до рішення від 14.05.24 щодо внесення змін до Порядку розгляду скарг повідомлень щодо фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

Зміст спірного питання

Пунктом 10 порядку денного засідання Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (далі – НАЗЯВО) 14 травня 2024 року розглядалося питання стосовно внесення змін до Порядку розгляду скарг/повідомлень щодо фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації (далі – Порядок). Одним з нових положень, якими пропонувалося доповнити Порядок було наступне:

«Національне агентство не розглядає звернення скарги/повідомлення про наявність фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації в дисертації, наукових публікаціях, зарахованих за її темою, щодо якої (яких) МОН прийнято рішення про скасування рішення докторської ради про присудження наукового ступеня доктора наук, про позбавлення наукового ступеня, про скасування рішення відповідної ради про присудження наукового ступеня та визнання відповідного диплома недійсним у зв'язку із добровільною відмовою особи від наукового ступеня».

Рішення Національного агентства

Рішенням більшості членів НАЗЯВО від 14.05.24 внесено зміни до Порядку розгляду скарг/повідомлень щодо фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, зокрема було затверджено вищезгадану норму щодо заборони розгляду скарг/повідомлень про наявність фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації в дисертації, наукових публікаціях осіб, які добровільно відмовилися від наукового ступеня.

Виклад власних доводів щодо недопустимості прийняття рішення

1. Загальновідомими обставинами для освітян України та широкого загалу в цілому є те, що лише дві особи в державі відмовилися добровільно від наукового ступеня з моменту появи відповідної можливості у законодавстві України (у постанові КМУ від 19 травня 2023 р. №502). Сьогодні, так само як і на момент відмови від наукових ступенів, ці особи займають особливо відповідальні посади, а саме Міністра освіти і науки України та голови Комітету з питань науки, освіти та інновацій Верховної Ради України.

2. Так само загальновідомими обставинами є те, що добровільна відмова від наукових ступенів згаданих осіб відбулася після публікацій в засобах масової інформації про наявність відомостей, що в їх наукових роботах міститься плагіат. Добровільна відмова від наукових ступенів не супроводжувалася будь-яким каяттям цих осіб та визнанням, що дійсно в їхніх роботах наявний плагіат, що викликало особливий суспільний резонанс та велику кількість мемів та інших сатиричних акцій з боку низки громадян та інститутів громадянського суспільства.

3. По суті, запропоновані до голосування зміни до Порядку спрямовані на неможливість розгляду Національним агентством скарг/повідомлень про наявність фактів академічного плагіату в роботах вищезгаданих осіб, адже інших громадян, які б відмовилися від наукового ступеня в Україні немає за цілий рік існування відповідної норми законодавства.

4. У Доповіді Венеціанської комісії № 512/2009 «Про верховенство права» (the Rule of Law), яка прийнята на 86-й пленарній сесії 25-26 березня 2011 року) наголошується на тому, що принцип юридичної визначеності є істотно важливим для питання довіри до держави. Аби досягти цієї довіри, держава повинна зробити текст закону легко доступним; вона також зобов'язана дотримуватись законів, які запровадила, і застосовувати їх у передбачуваний спосіб та з логічною послідовністю.

5. У Дослідженні Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія; Venice Commission) під назвою «Мірило правовладдя» («Rule of law checklist», розроблене і

затверджене на 106-й пленарній сесії 11–12 березня 2016 року), міститься висновок про те, що поняття «якість закону», зокрема, охоплює таких два складових елементи:

5.1. передбачуваність актів права (чи наслідки приписів права є передбачуваними? чи укладено акти права в зрозумілий спосіб? чи вказує нове законодавство чітко на те, що попередньо ухвалене (і яке саме) законодавство скасовано або змінено? чи зміни інкорпоровано до зведеної версії приписів актів права, припустимої для суспільства?);

5.2. сталість і послідовність приписів права (чи є приписи актів права сталими та послідовними? чи є приписи актів права сталими настільки, що вони зазнають змін лише за належного попередження про це? чи є їх застосування послідовним?).

6. Відповідаючи на зазначені у висновку Дослідження питання в контексті змін до Порядку я дійшов висновку, що запропоновані зміни є неякісними, оскільки:

6.1. є непослідовними по відношенню до попередніх вищих за ієрархією норм законодавства, які запроваджують відповідальність за порушення принципів академічної доброчесності, зокрема закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту»;

6.2. є незрозумілим для громадянського суспільства, зокрема, для скажників, які з дотриманням усіх формальних вимог у встановленому законодавством порядку звернулися до Національного агентства зі скаргами, розгляд яких стане неможливим у зв'язку із прийняттям змін до Порядку.

7. Посилання інших членів Національного агентства, які обґрунтовують необхідність ухвалення змін до Порядку тим, що аналогічна норма з'явилася у постанові Кабінету Міністрів України від 03 травня 2024 р. № 507, відхиляю з огляду на наступне. Саме протиправна бездіяльність НАЗЯВО ще до ухвалення відповідної норми Кабінетом Міністрів України уможливила порушення прав скажників, які звернулися до Національного агентства із повідомленням про наявність академічного плагіату у роботах осіб, які надалі відмовилися від наукового ступеня, коли відповідної норми законодавства ще не було. Йдеться про повідомлення, які 23 березня 2023 надійшли до НАЗЯВО та були зареєстровані за вхідними номерами N3-АД, N4-АД та N8-АД, проте не були належним чином розглянуті.

8. Сумлінна і правомірна реакція НАЗЯВО на звернення скажників, а саме перевірка по суті поданих скарг, мала би наслідком відсутність доцільності у прийнятті змін до Порядку, оскільки б в Україні в принципі перестали існувати громадяни, які відмовилися від наукового ступеня і наукові роботи яких ще не досліджені Національним агентством.

9. Таким чином, НАЗЯВО, не розглядаючи повідомлення скажників щодо наявності плагіату в роботах осіб, які в подальшому відмовилися від наукових ступенів, ухилилося від виконання обов'язку, покладеного на нього як на суб'єкта владних повноважень Законом, а саме не розглянуло звернення з інформацією щодо академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, як того вимагав Порядок на момент надходження скарги. Тепер же запропонованими змінами до Порядку пропонується ретроспективно легалізувати вказану протиправну бездіяльність.

10. Вищевказане підриває основоположні принципи належного врядування, про які, зокрема наголошував Верховний Суд у своїй постанові від 28 лютого 2020 року у справі N811/1015/16. Верховний Суд, серед іншого зазначив, що "виходячи з принципу «належного урядування», державні органи зобов'язати діяти вчасно та в належний спосіб ... принцип «належного урядування» має надзвичайно важливе значення для забезпечення правовладдя в Україні. Неухильне дотримання основних складових принципу «належного урядування» забезпечує прийняття суб'єктами владних повноважень легітимних, справедливих та досконалих рішень. Крім того, принцип «належного урядування» підкреслює те, що між людиною та державою повинні бути вибудовані саме публічно-сервісні відносини, у яких інституції та процеси служать всім членам суспільства".

11. Окремо слід підкреслити, що добровільна відмова від наукового ступеню не є тотожним визнанню фактів академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації у дисертаціях на отримання цих ступенів. Обов'язком НАЗЯВО, зокрема, є і виявлення чи невиявлення в дисертаціях фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, а не тільки подання щодо позбавлення наукових ступенів. Хоча особи, на який буде спрямовано дію запропонованих до голосування змін до Порядку лише відмовилися від наукових ступенів (без визнання фактів плагіату), Національному агентству пропонується заборонити не тільки робити подання щодо позбавлення наукових ступенів, але і перевіряти наукові роботи на предмет наявності в них академічного плагіату, фальсифікацій та фабрикацій.

Підсумки

Використання цілого державного апарату для створення, просування та імплементації нормативно-правових актів, дія яких спрямована на порятунок ділової репутації та політичних рейтингів окремих громадян, є недопустимим. Вказані дії знецінюють роботу державних службовців, інших осіб, які працюють в державному секторі, і які задіяні в опрацюванні відповідних проєктів актів. Більше того, сама ідея створення нормативно-правових актів в інтересах конкретних людей (а не на вирішення певних суспільних проблем) підриває довіру громадян до держави, що особливо небезпечно в умовах воєнного стану.

Можливість уникнення відповідальності за академічний плагіат, фабрикацію, фальсифікацію шляхом відмови від наукового ступеня нівелює зусилля українських інститутів громадянського суспільства, закордонних партнерських організацій, цілої групи активістів та правозахисників, які протягом останніх років просували принципи академічної доброчесності.

За таких умов, прийняття змін до Порядку розгляду скарг/повідомлень щодо фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації з нормою про недопустимість розгляду Національним агентством скарг та повідомлень щодо плагіату в роботах конкретних осіб, коло яких обмежується де-факто двома високопосадовцями, імена яких відомі громадянському суспільству, є недоречним і недопустимим.

14.05.2024
Член НАЗЯВО

Андрєєв М. А.